

Presenting the Ecotourism Model with an Emphasis on Entrepreneurship and Sustainable Rural Employment with a Mixed Approach

Ahad Norouzzadeh¹, Qader Vazifeh Demirchi^{2*}

^{1,2}Department of Management, Germe Branch, Islamic Azad University, Germe, Iran, Email: qadervazifeh1390@gmail.com

Article Info

Article type:
Research Full Paper

Article history:
Received: 13.08.2022
Revised: 26.09.2022
Accepted: 01.10.2022

Keywords:
Ecotourism
Entrepreneurship
Sustainable Rural
Employment
Delphi Method

ABSTRACT

The life and atmosphere of rural society is full of work and employment, but the majority of people seeking work in cities are this group. Ecotourism can again gather these people in the village environment. This research was also conducted with the aim of designing a model for ecotourism with emphasis on entrepreneurship and sustainable rural employment with two approaches in the cultural heritage and tourism organization of Ardabil province. The statistical population studied in the qualitative phase were the managers and senior experts of the cultural heritage and tourism organization, and in the quantitative phase, the employees of the cultural heritage and tourism organization. In order to determine the sample size in the qualitative stage, the snowball sampling method was used and 20 people were selected, and in the quantitative stage, 208 questionnaires were examined. The data collection tool in the qualitative phase was an in-depth interview with experts using the Delphi method in three rounds, and in the quantitative phase, the researcher-made questionnaire resulting from the qualitative phase was used. Based on the results of the research, 40 indicators identified for the model were classified in 7 dimensions. The research results showed that respectively; Having tourism potentials (with a standard coefficient of 1), social and cultural factors (0.941), educational and promotion factors (0.864), economic growth (0.810), policy making (0.650), ecotourism infrastructure and facilities (0.505) and finally having natural potentials (0.458) are respectively the most important factors in the formation of the ecotourism model with an emphasis on entrepreneurship and sustainable rural employment.

Cite this article: Norouzzadeh, A., Vazifeh Demirchi, Q. 2022. Presenting the Ecotourism Model with an Emphasis on Entrepreneurship and Sustainable Rural Employment with a Mixed Approach. *Journal of Studies in Entrepreneurship and Sustainable Agricultural Development*, 9 (4), 109-128.



© The Author(s).

DOI: 10.22069/jead.2022.20500.1630

Publisher: Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources

ارائه مدل بوم‌گردی با تأکید بر کارآفرینی و اشتغال پایدار روستایی با رویکرد آمیخته

احد نوروززاده^۱، قادر وظیفه دمیرچی^{۲*}

^۱د گروه مدیریت، واحد گرمی، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمی، ایران، رایانامه: qadervazifeh1390@gmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله کامل علمی - پژوهشی	زندگی و فضای جامعه‌ی روستایی مملو از کار و اشتغال است، اما بیشترین افراد جویای کار در شهرها را همین گروه تشکیل می‌دهند؛ بوم‌گردی می‌تواند بار دیگر این افراد را در محیط روستا جمع کند. این پژوهش نیز با هدف طراحی مدلی برای بوم‌گردی با تأکید بر کارآفرینی و اشتغال پایدار روستایی با دو رویکرد کیفی و کمی در سازمان میراث فرهنگی و گردشگری استان اردبیل انجام شد. جامعه‌ی آماری مورد مطالعه‌ی این پژوهش در مرحله‌ی کیفی، مدیران و کارشناسان ارشد سازمان میراث فرهنگی و گردشگری استان اردبیل و در مرحله‌ی کمی، کارکنان سازمان میراث فرهنگی و گردشگری بودند. برای تعیین حجم نمونه در مرحله‌ی کیفی از روش نمونه‌گیری گلوله‌برفی استفاده و تعداد ۲۰ نفر انتخاب و در مرحله‌ی کمی به دلیل استفاده از روش مدل‌سازی معادلات ساختاری، از روش کل‌شماری استفاده گردید که در نهایت ۲۰۸ پرسشنامه مورد بررسی قرار گرفت. ابزار گردآوری داده‌ها در مرحله‌ی کیفی، مصاحبه‌ی عمیق با خبرگان که به روش دلفی و در سه دور و در مرحله‌ی کمی نیز از پرسشنامه‌ی محقق‌ساخته‌ی منتج از مرحله‌ی کیفی استفاده گردید. بر اساس نتایج حاصل از پژوهش، ۴۰ شاخص شناسایی شده برای مدل، در ۷ بُعد طبقه‌بندی شدند. نتایج پژوهش نشان داد که به ترتیب؛ داشتن پتانسیل‌های گردشگری (با ضریب استاندارد ۱)، عوامل اجتماعی و فرهنگی (۰/۹۴۱)، عوامل آموزشی و ترویجی (۰/۸۶۴)، رشد اقتصادی (۰/۸۱۰)، سیاست‌گذاری (۰/۶۵۰)، زیرساخت‌ها و تسهیلات بوم‌گردی (۰/۵۰۵) و در نهایت داشتن پتانسیل‌های طبیعی (۰/۴۵۸) به ترتیب مهمترین عوامل شکل‌گیری مدل بوم‌گردی با تأکید بر کارآفرینی و اشتغال پایدار روستایی هستند.
واژه‌های کلیدی: بوم‌گردی کارآفرینی اشتغال پایدار روستایی روش دلفی	

استناد: نوروززاده، ا.، وظیفه دمیرچی، ق. (۱۴۰۱). ارائه مدل بوم‌گردی با تأکید بر کارآفرینی و اشتغال پایدار روستایی با رویکرد آمیخته. *مطالعات کارآفرینی و توسعه پایدار کشاورزی*، ۹ (۴)، ۱۰۹-۱۲۸.

DOI: 10.22069/jead.2022.20500.1630

ناشر: دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

© نویسندگان.



مقدمه

در دنیای امروز صنعت گردشگری به سمت تعطیلات هدفمند و مسافرتی که نیازهای استراحتی و ذهنی را با هم داشته باشد، حرکت می‌نمایند (صائب‌نیا و مقرب، ۱۳۹۹). صنعت گردشگری یکی از مهمترین عوامل توسعه‌ی پایدار در جوامع محسوب شده که از پتانسیل زیادی در ارتباط با تغییرات اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، شهری و همچنین محیطی برخوردار است (Wang et al., 2010) و به عنوان یکی از مهمترین منابع درآمدی دولت‌ها و ایجاد اشتغال پایدار محسوب می‌شود (احمدی و اعتمادی، ۱۳۹۰). از این رو، بسیاری از کشورها در رقابتی نزدیک و فشرده، در پی افزایش بیش از پیش منافع و عواید خود از این فعالیت هستند.

از سوی دیگر توسعه روستایی فرآیندی چندبعدی است که در جهت بهبود و ارتقای کیفیت زندگی اقشار فقیر و آسیب‌پذیر روستایی گام برمی‌دارد و تحقق آن نیازمند دگرگونی در ساختارهای نهادی، فنی، شخصیتی و ارزشی است که منجر به تغییرات اساسی در ساختار اجتماعی و ویژگی‌های شخصیتی روستاییان می‌شود (دهقان و همکاران، ۱۳۹۹). نادیده گرفتن اهمیت مناطق روستایی در حفظ رشد مداوم بخش گردشگری به‌طور فزاینده‌ای دشوار می‌شود. تحولات اخیر در زمینه گردشگری منجر به افزایش علاقه به گردشگری روستایی به‌عنوان عامل توسعه اجتماعی-اقتصادی و بازآفرینی نواحی روستایی شده است. گردشگری همچنین به افزایش کیفیت کلی زندگی ساکنان منطقه کمک می‌کند و به توسعه پایدار روستایی و کاهش مهاجرت‌ها کمک می‌کند (Ibănescu et al., 2018). افزایش جمعیت، همراه با تأثیرات تغییرات آب و هوایی، بر منابع طبیعی فشار وارد می‌کند و موضوع استفاده پایدار از زمین بسیار مهم می‌شود. بوم‌گردی یکی از کاربردهای پایدار زمین

است که می‌تواند به توسعه اجتماعی-اقتصادی محلی و حفاظت از تنوع زیستی کمک کند (Snyman, 2014). استفاده از منابع طبیعی در بسیاری از کشورها به دلیل آسیب‌های جدی به طبیعت، کاهش یافته و اکثر کشورها به دنبال ایجاد بوم‌گردی هستند (Harbiankova, 2022). بوم‌گردی گردشگری بر مبنای طبیعت است و شامل درک محیط طبیعی است که باعث تأمین پایداری اکولوژیکی می‌شود. به بیان دیگر، بوم‌گردی نوعی گردشگری طبیعی و پایدار است که با مشارکت‌کنندگان بومی و بهره‌گیری از پتانسیل‌های طبیعی گردشگری میسر می‌شود (مرادی و همکاران، ۱۳۹۹). این نوع گردشگری نسبت به تمامی گونه‌های گیاهی و جانوری، خاک و اکوسیستم‌های هر ناحیه به موازات جوامع محلی با تمامی نیازها و ویژگی‌های فرهنگی، تعلق خاطر دارد و نسبت به حفظ آنها اقدام می‌کند (Gigović et al., 2016). وجود شرایط اقلیمی متنوع و مناسب و آثار و چشم‌اندازهای بکر طبیعی، منحصر به فرد و زیبا در ایران نیز می‌تواند تأثیرات و عواید حاصل از گردشگری را افزایش دهد.

بوم‌گردی روستایی به عنوان الگویی فضایی در توسعه گردشگری به عنوان گونه‌ای از گردشگری مبتنی بر طبیعت در مناطق روستایی یکی از شیوه‌های تسریع توسعه و پیشرفت روستاها بوده، چنانچه با آگاهی و دانش مناطق بوم‌گردی روستایی انتخاب شوند، می‌تواند منجر به توسعه همه‌جانبه و پایدار روستا گردد (جلیلی‌اصل و همکاران، ۱۳۹۹). با توجه به نقش مهم بوم‌گردی در توسعه پایدار روستایی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و فرهنگی ضرورت دارد تا ارتباط و پیوند بین توسعه بوم‌گردی روستایی و توسعه پایدار در ابعاد و مؤلفه‌های مختلف مورد تحلیل و تبیین قرار گیرد. بنابراین در این پژوهش با تأکید بر کارآفرینی و اشتغال پایدار

روستایی، مدل بوم‌گردی طراحی شده، اعتبار این مدل نیز مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. همچنین در این پژوهش به این سؤالات نیز پاسخ داده می‌شود که؛ ۱- سازه‌های اصلی و ابعاد بوم‌گردی با تأکید بر کارآفرینی و اشتغال پایدار روستایی کدامند؟ و ۲- چه مدلی را برای تبیین بوم‌گردی با تأکید بر کارآفرینی و اشتغال پایدار روستایی می‌توان ارائه نمود؟

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

صنعت گردشگری در بستری جغرافیایی انجام می‌پذیرد که شامل مجموعه‌ای از عواملی است که به نوعی از آن تأثیر پذیرفته یا بر آن تأثیر می‌گذارد. این صنعت می‌تواند اثرات زیادی چه از ابعاد مثبت و چه از ابعاد منفی؛ در منطقه گردشگرپذیر داشته باشد. این اثرات می‌تواند شامل تأثیراتی در ابعاد مختلف سیاسی، اجتماعی و یا اقتصادی و حتی زیست‌محیطی باشند. یکی از ابعاد گردشگری روستایی وجود اقامتگاه‌های روستایی است که یکی از مهمترین انواع کسب‌وکارهای روستایی محسوب می‌شوند و به عنوان یکی از پایه‌های اصلی گردشگری نقش بسیار پر رنگی در توسعه روستایی ایفا می‌کنند (حسن‌پور و همکاران، ۱۳۹۹).

بوم‌گردی به مثابه یکی از انواع صنعت گردشگری در چارچوب الگوهای فضایی گردشگری و در راستای گردشگرپذیری مقاصد، قابلیت بسیاری در زمینه تطبیق‌پذیری محیطی در گردشگری پایدار دارد. هدف از توسعه بوم‌گردی در دنیا حفاظت از مناطق طبیعی از طریق ارائه درآمد، حفاظت از محیط‌زیست، آموزش و پرورش افراد و در مجموع مشارکت مردم محلی است (Das and Chatterjee, 2015). بر اساس تحقیقات انجام شده، بوم‌گردی مزایای متعددی از جمله کاهش فقر، ارتقای رشد اقتصادی-اجتماعی و رفاه جوامع محلی، حفاظت از منابع طبیعی و بهبود

اقتصادی و اجتماعی جامعه مورد نظر را به همراه دارد و "پایداری" شرط جدایی‌ناپذیر آن است (Khalili et al., 2020). از این رو توجه به بوم‌گردی برای پاسخگویی به تقاضاهای گردشگری موجب می‌شود تا قابلیت‌های گردشگری و راهکارهای توسعه آن در مناطق مختلف سنجیده شود تا از این طریق با شکل‌گیری جریان گردشگری و بوم‌گردی، اشتغالزایی و افزایش درآمد برای ساکنان محلی شکل گیرد (Higgins, 1996). ارکان مهم این صنعت عبارتند از: تمرکز بر طبیعت جاندار، تفسیر محیط زیست و میراث زیستی، منتفع‌شدن جامعه محلی و طبیعت (صدری و همکاران، ۱۳۹۹). مشخصه‌های برنامه توسعه بوم‌گردی روستایی عبارتند از: جنبه‌های طراحی، افزایش سنت‌های اجتماعی، بالا بردن سطح آگاهی فرهنگی و توسعه اقتصادی. بنابراین، طراحان باید استانداردها را در این فرآیند دنبال کنند (El-Shiaty et al., 2016). شرایط لازم برای ارتقاء اثربخشی طرح‌های بوم‌گردی روستایی عبارتند از: تأکید بر منابع محلی، شبکه‌سازی بین فعالان و ذینفعان محلی، تعریف منافع مشترک برای ذی‌نفعان محلی، توسعه بازارهای محلی و محصولات محلی، تأکید بر اجرای صریح طرح‌های منتخب که با در نظر گرفتن آنها اثربخشی افزایش خواهد یافت (مختاری، ۱۳۸۹). یکی از اقدامات مهم در راستای توسعه پایدار بوم‌گردی روستایی، ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی در روستاهای گردشگرپذیر می‌باشد که به اشتغال پایدار در روستاها منجر می‌شود و توانایی‌های روستایی را در جهت رفع نیازهای مادی و معنوی مردم روستا مورد توجه قرار می‌دهد و در بسیاری از موارد توانسته است ارتباط و تعامل بسیار مطلوب و سازنده‌ای بین اهالی روستا و گردشگران برقرار نماید. اقامتگاه‌های بوم‌گردی یکی از عناصر و خدمات نوین کلیدی در فرایند توسعه زمین‌های گردشگری

نوآوری، ابتکار و خلاقیت، به بروز کارآفرینی پایدار منجر نخواهد شد و فقط با توانمندی‌های لازم و کارکردهای مدیریتی مناسب، می‌توان به این مهم دست یافت (حیدری-ساربان، ۱۳۹۲). بسیاری از صاحب‌نظران، دلیل جذابیت کارآفرینی گردشگری برای مناطق روستایی را در ارائه راه‌حل‌های اقتصادی در داخل جامعه، بسیج استعدادهای محلی، ایجاد هویت منطقه‌ای، توسعه‌ی محلی و حمایت از تولیدات محلی می‌دانند (ربیعی-مندجین و همکاران، ۱۴۰۱).

در ارتباط با بوم‌گردی پژوهش‌هایی در داخل و خارج از کشور انجام شده که به برخی از آنها اشاره می‌گردد (جدول ۱).

روستایی می‌باشد که از اهمیت بالایی در پایداری جوامع روستایی برخوردار است (سجاسی-قیداری و همکاران، ۱۳۹۸). اقامتگاه‌های بوم‌گردی مکان‌هایی سنتی هستند که با رفتن به آنجا می‌توان به راحتی فضای سنتی مقصد و سبک زندگی ساکنان قدیمی آن را احساس کرد، طراحی بومی این اقامتگاه‌ها، غذاهای محلی، پوشش محلی کارکنان و دکوراسیون این اقامتگاه‌ها، حس حضور در یک خانه بومی را به گردشگر القاء می‌کند که این مسئله باعث آشنایی با فرهنگ‌ها و پایداری اجتماعی-فرهنگی مقصد می‌شود (دوستی-ایرانی و باصولی، ۱۴۰۰).

از سوی دیگر کارآفرینی در مناطق روستایی به معنای به کارگیری خلاقیت و نوآوری در فعالیت‌های مربوط به کشاورزی و غیرکشاورزی است. داشتن

جدول ۱- مطالعات داخلی و خارجی انجام گرفته در ارتباط با مدل بوم‌گردی با تأکید بر کارآفرینی و اشتغال پایدار روستایی

محقق (محققین)	عنوان پژوهش	یافته‌ها، مؤلفه‌ها و شاخص‌ها
عباسی و همکاران (۱۴۰۱)	طراحی مدل توسعه کارآفرینی اکوتوریسم روستایی با رویکرد کیفی	عوامل توسعه کارآفرینی اکوتوریسم روستایی عبارتند از: ترکیب مسئولیت اجتماعی، مسئولیت زیست‌محیطی، رشد و توسعه از طریق اکوتوریسم و نوآوری‌ها و خلاقیت‌های اکوتوریسم، عامل کالبدی-ساختی، عوامل اقتصادی، عوامل آموزشی و اطلاع‌رسانی، عوامل نهادی، عوامل زیست‌محیطی، عوامل اجتماعی-فرهنگی و عوامل فردی
قلی‌پور و همکاران (۱۴۰۰)	توسعه کارآفرینی اکوتوریسم با رویکرد رفاه اجتماعی روستاهای هدف	عوامل فردی، بازاریابی، اقتصادی، فرهنگی، محیطی و حمایتی در جهت توسعه کارآفرینی اکوتوریسم
ربیعی-مندجین و همکاران (۱۴۰۰)	تبیین مدل توسعه سیستم اقامتگاه‌های بوم‌گردی در مناطق روستایی (مورد مطالعه: شهرستان خلخال)	کارآفرینی و دانش بومی، نیروها و ایده‌های غیربومی، انحصار شکنی بوم‌گردی، تولید جاذبه‌های فضایی و زمانی، فرهنگ‌پذیری بوم‌گردی، گره‌ها و جلوه‌های ساختاری، ایجاد مجتمع‌های بوم‌گردی، مسیریابی بوم‌گردی، مدیریت شبکه‌ای و خوشه‌ای بوم‌گردی، راهبرد شبکه منطقه‌ای بوم‌گردی
پروین و همکاران (۱۴۰۰)	مدلی برای توسعه صنعت بوم‌گردی در ایران با تأکید بر فناوری اطلاعات	ابعاد زیرساخت حقوقی - قانونی، زیرساخت مالی، زیرساخت تجارت سباز، مدیریت تبلیغات الکترونیکی، بازاریابی محتوایی، مدیریت ارتباط با مشتری، مدیریت منابع انسانی الکترونیک، مشارکت محلی و زیرساخت نرم-افزاری
کریمی کندزی (۱۳۹۹)	توسعه بوم‌گردی و نقش آن در توسعه جاذبه‌های بوم‌گردی شهرستان آران و بیدگل	بوم‌گردی بر توسعه اماکن بوم‌گردی تأثیر مثبت دارد
صدری و همکاران (۱۳۹۹)	رابطه انگیزه‌های بوم‌گردی و بازدید مجدد از منطقه گردشگری در منطقه سلیمان تنگه ساری، استان مازندران	از میان سه شکل انگیزه گردشگران، انگیزه درونی، انگیزه بیرونی و عدم انگیزه گردشگران، تنها انگیزه درونی با احتمال بازدید مجدد از منطقه سلیمان تنگه ارتباط معنی‌دار و مثبت وجود دارد. یعنی

افزایش انگیزه‌های درونی گردشگران موجب افزایش احتمال بازدید از منطقه سلیمان تنگه در آینده خواهد شد.		
عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، مشارکتی، جاذبه‌ها، مدیریتی، سیاست‌گذاری و زیرساخت‌ها و تسهیلات بوم‌گردی توانسته‌اند تغییرات متغیر توسعه بوم‌گردی را پیش‌بینی نمایند.	طراحی مدل توسعه بوم‌گردی روستاهای هدف	مرادی و همکاران (۱۳۹۹)
چهار الگوی فکری حاکم بر تأثیرات اقامتگاه‌های بوم‌گردی بر توسعه پایدار روستایی شناسایی شد	شناسایی و تحلیل الگوهای فکری حاکم بر تأثیرات ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی بر ابعاد توسعه روستایی	حسن‌پور و همکاران (۱۳۹۹)
شواهد کافی برای حمایت ساکنان مناطق از توسعه اکوتوریسم و درک تأثیرات مثبت آن وجود دارد، در حالی که مشارکت جامعه محدود، سود اقتصادی کمتر و تقسیم ناعادلانه درآمدهای حاصل از اکوتوریسم وجود دارد.	درک جامعه نسبت به اثرات توسعه اکوتوریسم در ارتفاعات مرکزی اتیوپی: مورد مطالعه: دریاچه وانچی و مناظر مجاور آن	Angessa et al., 2022
عوامل عمده در توسعه بوم‌گردی روستایی: مالکیت محلی (مانند بازار و دارایی)، زمین، خدمات (مسکن، مراقبت‌های بهداشتی)، اقتصاد و سیاست عمومی، اعتبار خرد خدمات مالی، کنترل آلودگی محیط زیست، پایداری کسب و کار محلی، کارآفرینی اجتماعی، و درآمد خانوار	یافتن زمینه نوآوری بومی در ساختار دانش سازمانی روستا: مدل‌سازی موضوعی رویکرد بوم‌گردی	Kusumastuti et al., 2022
استفاده از فناوری اطلاعات در زمینه بوم‌گردی و کسب و کارهای گردشگری روستایی	بررسی نقش فناوری اطلاعات در آموزش بوم‌گردان	Sadiq and Adil, 2021
اقتصاد مبتنی بر اکوتوریسم آینده‌ای پایدار را برای جوامع محلی ارائه می‌دهد	دیدگاه جامعه در مورد توسعه اکوتوریسم محلی: درس‌هایی از پارک ملی کومودو	Lasso and Dahles, 2021
اکوتوریسم اساس و بنیان توسعه پایدار جوامع محسوب می‌شود.	گفتمان‌های اکوتوریسم در بوتان: ادراکات و ارزش‌های متضاد	Montes and Kafley, 2019
امکانات زیربنایی، اعطای یارانه به سرمایه‌گذاران، توجه به بهداشت آبگرم‌های معدنی و ظرفیت ورزشی	متغیرهای تأثیرگذار بر موفقیت گردشگری روستایی	Belij et al., 2014
تغییرات اقلیمی تأثیر مثبت و مستقیم بر کسب و کارهای حاصل از گردشگری دارد.	شناسایی واکنش سازگار کسب و کار گردشگری به تغییرات اقلیمی در جوامع محلی	Chin et al., 2019
برنامه‌ریزی، احداث هتل، افزایش آگاهی مردم و سرمایه‌گذاری	اکوتوریسم جهان و ترکیه در ابعاد اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی	Ankaya et al., 2018
افزایش آگاهی جوامع محلی و تغییر نگرش آنها و مسئولین دولتی به محیط طبیعی در حفاظت از توانمندی‌های طبیعی	بررسی نقش اقامتگاه‌های بوم‌گردی بر توسعه پایدار گردشگری در کشور کنیا	Rebecca et al., 2018
پس‌انداز و سرمایه‌گذاری، آموزش مردم بومی، دسترسی به خدمات اجتماعی و فضای انگیزه برای سرمایه‌گذاری بخش دولتی عوامل موفقیت گردشگری در مناطق روستایی هستند.	بررسی عوامل مختلف در گردشگری روستایی	Garau, 2015

رویکرد کارآفرینی و اشتغال در روستاها به نوعی سرمایه‌گذاری برای نسل‌های آتی به شمار می‌رود، این پژوهش به نوبه‌ی خود در این زمینه دارای نوآوری بوده و تقریباً تمامی شاخص‌ها و مؤلفه‌های مطالعات قبلی را پوشش می‌دهد. همچنین مدل ارائه شده در این پژوهش در بخش کمی مورد آزمون و ارزیابی هم

با بررسی پژوهش‌های پیشین و با نگاهی به یافته‌ها، مؤلفه‌ها و شاخص‌های مورد مطالعه آنها، مشخص می‌گردد که خلاء علمی و پژوهشی در ارتباط با ارائه مدل بوم‌گردی با تأکید بر کارآفرینی و اشتغال پایدار روستایی وجود دارد. با توجه به اینکه روستاها بعنوان مبادی تولید و اشتغال قلمداد شده و

قالب کدهای باز در چندین نوبت مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفت و در نهایت با استفاده از غربالگری، کدها و مفاهیم نهایی (۵۴ مفهوم) استخراج شدند. در اولین دور دلفی از اعضای پانل خواسته شد تا به عوامل ۵۴ گانه استخراج شده با توجه به درجه مرتبط بودن آنها با مدل بوم‌گردی بر اساس طیف لیکرت امتیاز دهند و در آخر با بیان یک سوال باز، از آنها خواسته شد تا عواملی را که به نظرشان یا بر اساس تجربه‌شان با عوامل بوم‌گردی مرتبط است، بیان نمایند. پس از جمع‌آوری پرسشنامه‌های مرحله اول، تک تک عوامل مورد بررسی قرار گرفت و میانگین، انحراف معیار، میانگین رتبه و ترتیب اهمیت هر عامل بر اساس میانگین رتبه بررسی شد. با توجه به شرط اجماع متخصصین و مراجعه به پیشینه این تکنیک، عواملی که میانگین آنها کمتر از ۴ بود در دور اول از پرسشنامه حذف شدند و بقیه عوامل وارد دور دوم شدند. به همین صورت در دور دوم با میانگین ۴/۵ و در دور سوم با میانگین ۴/۶ غربالگری صورت و در نهایت با حذف ۱۴ گویه، ۴۰ گویه‌ی نهایی شناسایی و مدل شبکه‌ای بر اساس این عوامل ترسیم گردید.

جامعه‌ی مورد مطالعه‌ی آماری در مرحله اول تعداد ۲۰ نفر از مدیران و کارشناسان ارشد سازمان میراث فرهنگی و گردشگری استان اردبیل که به روش گلوله‌برفی انتخاب شدند و مصاحبه‌های عمیق و نیمه‌ساختاریافته با آنها تا اشباع نظری ادامه داشت. به بیان دیگر با تکرار داده‌ها و مقوله‌ها و همچنین نظرات مشابه فرآیند مصاحبه متوقف می‌شود.

در پژوهش حاضر با بهره‌گیری از نظر صاحب‌نظران، خبرگان و مدیران سازمان، عوامل و شاخص‌های مرتبط با موضوع پژوهش شناسایی گردیده، با استفاده از مقیاس طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت، پرسشنامه‌ی اولیه که منتج از مرحله‌ی کیفی پژوهش بود، تهیه گردید. پس از تعیین اعتبار و روایی آن، پرسشنامه نهایی تهیه

قرار گرفته که این حیث به نوعی این پژوهش را نسبت به سایر پژوهش‌ها متمایز می‌کند.

روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش‌های گردآوری اطلاعات، توصیفی و به طور کلی ترکیبی از نوع توصیفی-اکتشافی و پیمایشی است که با دو رویکرد کیفی و کمی انجام شده است. روش‌شناسی تحقیق در مرحله اول، کیفی بوده که با استفاده از روش دلفی و در سه دور انجام یافت. به این صورت که ابتدا دیدگاه خبرگان در ارتباط با موضوع مورد مطالعه، گردآوری و سپس میانگین دیدگاه‌های آنها محاسبه گردید که در مجموع در سه دور غربالگری صورت گرفت. براساس شدت آستانه در هر دور، شاخص‌هایی حذف و در نهایت پرسشنامه‌ی اصلی برای مرحله‌ی دوم تدوین و در اختیار نمونه‌ی آماری قرار گرفت. در این پژوهش و بر اساس نظر خبرگان، شرط اجماع به این صورت تعیین شد که در دور اول شاخص‌هایی با میانگین پایین‌تر از ۴ حذف شوند. در دور دوم و بر اساس نظر خبرگان شاخص‌هایی که میانگین کمتر از ۴/۵ داشتند حذف و در دور سوم نیز مقدار ۴/۶ به عنوان شاخص تعیین گردید. بعد از اجماع خبرگان، با استفاده از روش تحلیل عامل تأییدی قابلیت اندازه‌گیری سؤالات پرسشنامه بوسیله‌ی نرم‌افزار Amos مورد ارزیابی قرار گرفت.

روش پژوهش در مرحله دوم نیز کمی و به شیوه پیمایشی اجرا گردیده است. در این پژوهش و براساس چارچوب نظری ارائه شده، ابتدا سوال اصلی پژوهش در حول محور طراحی مدل بوم‌گردی با تأکید بر کارآفرینی و اشتغال پایدار روستایی طرح گردید و با تعدادی از خبرگان مصاحبه‌های اولیه برای استخراج مفاهیم اولیه صورت پذیرفت. این مفاهیم در

و اطلاعات مورد نیاز جمع‌آوری شد. نتایج بررسی (جدول ۲).
روایی پرسشنامه‌ی مورد استفاده نشان داده شده است

جدول ۲- ماتریس سنجش روایی واگرا به روش فورنل و لارکر

متغیرهای پژوهش	MCV	ASV	CR	۱	۲	۳	۴	۵	۶
پتانسیل‌های طبیعی	۰/۶۱۵	۰/۵۱۲	۰/۷۶۸	۰/۸۱۱					
عوامل اجتماعی و فرهنگی	۰/۶۱۹	۰/۵۳۲	۰/۷۴۲	۰/۸۱۳	۰/۸۲۱				
عوامل آموزشی و ترویجی	۰/۶۶۲	۰/۵۵۱	۰/۷۴۹	۰/۸۱۲	۰/۸۲۶	۰/۸۳۷			
زیرساختها و تسهیلات بوم‌گردی	۰/۶۵۷	۰/۵۸۱	۰/۷۶۱	۰/۸۱۶	۰/۸۲۷	۰/۸۳۱	۰/۸۵۷		
پتانسیل‌های گردشگری	۰/۶۸۴	۰/۵۱۹	۰/۶۹۲	۰/۸۱۹	۰/۸۲۴	۰/۸۳۵	۰/۸۴۲	۰/۸۶۱	
رشد اقتصادی	۰/۶۷۳	۰/۵۷۳	۰/۷۳۴	۰/۸۲۷	۰/۸۳۷	۰/۸۳۰	۰/۸۴۱	۰/۸۴۳	۰/۸۷۱
سیاست‌گذاری	۰/۶۴۲	۰/۵۵۲	۰/۶۹۱	۰/۸۳۷	۰/۸۴۹	۰/۸۳۷	۰/۸۴۶	۰/۸۴۹	۰/۸۵۰

بررسی روایی واگرا به روش فورنل لارکر نشان می‌دهد که پرسشنامه از روایی واگرای مناسبی برخوردار است. نتایج بررسی پایایی (آلفای کرونباخ) پرسشنامه‌ی مورد استفاده ارائه شده است (جدول ۳).

جدول ۳- مقادیر آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی و میانگین واریانس استخراج شده متغیرهای پژوهش

متغیر	آلفای کرونباخ	پایایی ترکیبی	AVE	پایایی همگون	نتیجه
پتانسیل‌های طبیعی	۰/۷۵۸	۰/۹۵۸	۰/۶۲۴	۰/۹۵۰	برقراری پایایی
عوامل اجتماعی و فرهنگی	۰/۸۷۷	۰/۹۴۷	۰/۶۳۸	۰/۹۶۱	برقراری پایایی
عوامل آموزشی و ترویجی	۰/۸۴۴	۰/۹۵۱	۰/۶۷۲	۰/۹۴۲	برقراری پایایی
زیرساختها و تسهیلات بوم‌گردی	۰/۸۶۹	۰/۹۷۲	۰/۶۴۷	۰/۹۳۸	برقراری پایایی
پتانسیل‌های گردشگری	۰/۹۰۰	۰/۹۷۰	۰/۶۴۱	۰/۹۶۳	برقراری پایایی
رشد اقتصادی	۰/۷۶۷	۰/۹۶۹	۰/۶۴۸	۰/۹۶۱	برقراری پایایی
سیاست‌گذاری	۰/۹۱۱	۰/۹۶۴	۰/۶۵۹	۰/۹۵۲	برقراری پایایی

نیز استفاده شده است.

با توجه به اینکه مقادیر پایایی کرونباخ، ترکیبی و همگون (ضریب دایلون-گولداشتین) بالای ۰/۷ و مقدار AVE بالای ۰/۵ بدست آمده نشان می‌دهد پایایی پرسشنامه مطلوب است. در پژوهش حاضر به دلیل نرمال بودن داده‌های بدست‌آمده از نرم‌افزار Amos برای تجزیه و تحلیل استفاده شده است. همچنین به منظور تعیین میزان اتفاق نظر میان خبرگان در استفاده از روش دلفی، از ضریب هماهنگی کندال

یافته‌ها

در این پژوهش به منظور شناخت بهتر و مطلوب ماهیت نمونه‌ی آماری که مورد مطالعه قرار گرفته است، قبل از تجزیه و تحلیل داده‌های بدست‌آمده، ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مورد ارزیابی قرار گرفت. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونه‌های مرحله اول ارائه می‌گردد (جدول ۴).

جدول ۴- توزیع فراوانی پاسخگویان مرحله اول برحسب ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مورد مطالعه

درصد	تعداد	مؤلفه‌های جمعیت‌شناختی	
۰/۹۰	۱۸	مرد	جنسیت
۰/۱۰	۲	زن	
۰/۱۵	۳	۴۰ سال و پایین‌تر	
۰/۴۰	۸	۴۱ الی ۵۰	
۰/۴۵	۹	۵۱ به بالا	
۰/۱۰	۲	کارشناسی	
۰/۵۵	۱۱	کارشناسی ارشد	
۰/۳۵	۷	دکتر	
۰/۲۰	۴	۱۰ الی ۲۰ سال	
۰/۸۰	۱۶	۲۰ سال به بالا	
			سابقه‌ی خدمت

استفاده شد. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونه‌های مرحله دوم ارائه می‌گردد (جدول ۵).

جامعه آماری در مرحله دوم نیز کلیه کارکنان سازمان میراث فرهنگی و گردشگری به تعداد ۲۰۸ نفر می‌باشند که از روش کل‌شمار به جای نمونه‌گیری

جدول ۵- توزیع فراوانی پاسخگویان مرحله دوم برحسب ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مورد مطالعه

درصد	تعداد	مؤلفه‌های جمعیت‌شناختی	
۰/۸۳	۱۷۲	مرد	جنسیت
۰/۱۷	۳۶	زن	
۰/۴۶	۹۶	۴۰ سال و پایین‌تر	
۰/۴۴	۹۱	۴۱ الی ۵۰	
۰/۱۰	۲۱	۵۱ به بالا	
۰/۶۲	۱۲۸	کارشناسی	
۰/۳۱	۶۴	کارشناسی ارشد	
۰/۷	۱۶	دکتر یا دانشجوی دکتر	
۰/۶۳	۱۳۲	زیر ۲۰ سال	
۰/۳۷	۷۶	۲۰ سال به بالا	
			سابقه‌ی خدمت

مصاحبه‌شوندگان مطرح گردیده استفاده شود و در مواردی که امکان این کار وجود نداشته از مفاهیم فنی ادبیات و مرور سوابق و تحقیقات گذشته استفاده شده است. پس از بررسی‌های دقیق نتایج این نظرسنجی‌ها، تعداد ۵۴ زیرمعیار به عنوان شاخص‌های مدل بوم‌گردی مشخص شد (جدول ۶).

نتایج حاصل از بررسی داده‌ها و مفهوم‌یابی عبارات ارائه شده است (جدول ۵). این جدول خلاصه‌ای از تمامی کدهای اولیه‌ای است که در پژوهش مشاهده شده و سعی شده است از درج کدهای تکراری و یا کدهایی که مفاهیم مشترک بسیار نزدیکی با یکدیگر دارند پرهیز گردد. در طول این فرآیند سعی شده است تا از مفاهیمی که توسط خود

جدول ۶- نتایج پرسشنامه‌ی دور اول، دوم و سوم دلفی به همراه نتایج ضریب هماهنگی Kendall در سه دور دلفی

ردیف	شاخص‌ها	نتایج ضریب هماهنگی Kendall			میانگین پاسخ‌ها		
		دور سوم	دور دوم	دور اول	دور سوم	دور دوم	دور اول
۱	بیشتر بودن جاذبه‌های طبیعی در برابر جاذبه‌های انسانی	۰/۷۹۰	۰/۷۸۰	۰/۷۸۳	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹
۲	تنوع بازار عرضه برای اقامت گردشگران	-	-	۰/۳۸۹	-	-	-
۳	تربیت متخصص با بهره‌گیری از مراکز آموزش بوم‌گردی	۰/۷۸۰	۰/۷۸۰	۰/۷۸۳	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹
۴	تنوع اقلیمی	۰/۷۹۰	۰/۷۸۰	۰/۷۸۳	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹
۵	همکاری بین صاحبان اقامتگاه و عوامل تأمین‌کننده اسکان	-	-	۰/۳۸۹	-	-	-
۶	تأمین نیازهای بخش اسکان با توجه به گونه‌شناسی گردشگران	-	-	۰/۳۸۹	-	-	-
۷	مبدل کردن اقامتگاه به عنوان یک جاذب نه صرفاً محلی برای اقامت	-	-	۰/۳۸۹	-	-	-
۸	آموزش مردم محلی و گردشگران در زمینه مسائل زیست‌محیطی	۰/۷۸۰	۰/۷۸۰	۰/۷۸۳	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹
۹	استقبال ویژه گردشگران داخلی و خارجی از محیط‌های روستایی و سنتی و گردشگری بومی	۰/۷۸۰	۰/۷۸۰	۰/۷۸۳	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹
۱۰	نیاز به آرامش و راحتی برای گردشگر	۰/۷۸۰	۰/۷۸۰	۰/۷۸۳	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹
۱۱	رضایت گردشگران از میزبانی، امکانات و خدمات ارائه شده	۰/۷۸۰	۰/۷۸۰	۰/۷۸۳	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹
۱۲	برپایی نمایشگاه فصلی از تولیدات محلی	۰/۷۸۰	۰/۷۸۰	۰/۷۸۳	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹
۱۳	درآمدزایی و تأکید بر مسائل اقتصادی	۰/۷۸۰	۰/۷۸۰	۰/۷۸۳	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹
۱۴	ساخت سرویس بهداشتی، فضای سبز و وسایل بازی کودکان	۰/۷۸۰	۰/۷۸۰	۰/۷۸۳	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹
۱۵	برگزاری کنفرانس‌های ملی و بین‌المللی بوم‌گردی (همانند همایش روستا در دانشگاه پیام نور)	۰/۷۸۰	۰/۷۸۰	۰/۷۸۳	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹
۱۶	تخصیلات مردم محلی و توریست‌ها	۰/۷۸۰	۰/۷۸۰	۰/۷۸۳	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹
۱۷	آسفالت و بهسازی جاده‌ی روستاها	۰/۷۸۰	۰/۷۸۰	۰/۷۸۳	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹
۱۸	ایجاد وب‌سایت معرفی بوم‌گردی شهرستان گرمی	۰/۷۸۰	۰/۷۸۰	۰/۷۸۳	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹
۱۹	ساخت پارکینگ و جایگاه برای برپایی چادرها، متقل‌ها و آب و...	۰/۷۸۰	۰/۷۸۰	۰/۷۸۳	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹
۲۰	تجربه‌ی خوشایند و ناخوشایند سفر پیشین گردشگران	۰/۷۸۰	۰/۷۸۰	۰/۷۸۳	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹
۲۱	آموزش مردم محلی در مورد مسائل زیست‌محیطی	۰/۷۸۰	۰/۷۸۰	۰/۷۸۳	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹

ردیف	شاخص‌ها	میانگین پاسخ‌ها				نتایج ضریب همبستگی کندال			
		دور اول	دور دوم	دور سوم	شاخص: ۴	دور اول	دور دوم	دور سوم	شاخص: ۴/۷
۲۲	هزینه کم و ارزان بودن نسبی تأسیس اقامتگاه‌های بوم‌گردی	۵۶/۳	۸۸/۳	۷۰/۳	۴/۶	۰/۳۹/۰	۳۱/۶/۰	۲۷/۰/۰	۳۷/۰/۰
۲۳	شناسنامه‌دار بودن این مکان‌ها از بعد مردم‌شناسی	۳۰/۳			۳/۳				
۲۴	فعال شدن جوامع محلی در این بخش	۳۰/۳			۳/۳				
۲۵	داشتن فضای صمیمی در حیات و اتاق‌های عمومی	۷۳/۳	۳۸/۰		۳/۳				
۲۶	توزیع بروشور و کتابچه در ورودی روستاها	۹۳/۳			۳/۳				
۲۷	احترام و تکریم جوامع محلی و مفاهیم فرهنگ مردم محلی و گردشگر	۸۷/۳	۲۷/۳	۶۰/۳	۴/۶	۰/۳۸/۰	۱۶/۱/۰	۷۸/۰/۰	
۲۸	بالا بودن تعداد گردشگران فرهنگی	۳۸/۳			۴/۶				
۲۹	اقتصادی بودن هزینه اسکان در این اقامتگاه‌ها نسبت به هتل‌ها برای تشویق قشر متوسط جامعه به سفر	۷۵/۳	۳۸/۳	۴۸/۳	۴/۶	۰/۳۸/۰	۱۷/۵/۰	۱۹/۷/۰	
۳۰	حفظ مناطق بوم‌گردی	۷۵/۳	۳۸/۳	۱۸/۳	۴/۶	۰/۳۸/۰	۱۷/۵/۰	۱۹/۷/۰	
۳۱	نصب تابلو در زمینه‌ی مسؤییت برایم آتش و قطع درختان و رعایت بهداشت	۷۸/۳	۲۹/۳	۸/۳	۴/۶	۰/۳۸/۰	۲۹/۳/۰	۳۷/۸/۰	
۳۲	کارآفرینی و ایجاد اشتغال و توسعه و جلوگیری از مهاجرت روستائیان	۸۷/۳	۳۹/۳	۸/۳	۴/۶	۰/۳۸/۰	۳۸/۴/۰	۳۷/۸/۰	
۳۳	وجود بافت‌های تاریخی و قدیمی و شکل خانه‌های قدیمی باهمان سبک	۸۷/۳	۳۹/۳	۸/۳	۴/۶	۰/۳۸/۰	۳۸/۴/۰	۳۷/۸/۰	
۳۴	موقعیت مکانی و قرارگیری اقامتگاه‌های بوم‌گردی در محیط‌های بومی و محلی و طبیعی در روستاها و در کنار جاذبه‌ها و آثار تاریخی	۷۸/۳	۱۷/۳	۵/۳	۴/۶	۰/۳۸/۰	۲۰/۶/۰	۲۸/۷/۰	
۳۵	زندگی شهرنشینی و حضور مردم علاقه‌مند در مکان‌های بکر طبیعی و فاصله‌گرفتن از شهرها	۶۶/۳	۴۱/۳		۴/۶				
۳۶	تغییرات اقلیمی و بروز خشکسالی	۷۳/۳			۴/۶				
۳۷	فراهم کردن امکان تجربه زندگی روستایی با استفاده از بوم‌گردی برای گردشگران	۸۸/۳	۲۷/۳	۷۸/۳	۴/۶	۰/۱۳/۰	۶/۶/۰	۱۹/۷/۰	
۳۸	تولید و بخش برنام‌های تلویزیونی درباره‌ی جاذبه‌های روستایی با محوریت بوم‌گردی	۴۵/۳	۳۶/۳	۵۷/۳	۴/۶	۰/۳۹/۰	۶/۵/۰	۱۱/۷/۰	
۳۹	توسعه‌ی شرکت‌های کوچک و متوسط تولید صنایع دستی	۳۱/۳	۸۱/۳		۴/۶				
۴۰	پرداخت تسهیلات مالی و اعتباری کم‌بهره برای راه‌اندازی کسب‌وکارهای کوچک	۵۷/۳	۶۶/۳	۴۷/۳	۴/۶	۰/۳۸/۰	۲/۵/۰	۱۹/۸/۰	
۴۱	افزایش اقامتگاه‌های بوم‌گردی	۶۶/۳	۸۸/۳	۱۷/۳	۴/۶	۰/۳۸/۰	۶/۱۶/۰	۲۸/۷/۰	
۴۲	جدابیت و نوستان‌سازی این گونه از زندگی و تداعی‌کننده خاطرات کودکی	۸۶/۳	۷۶/۳	۶/۳	۴/۶	۰/۳۹/۰	۶/۵/۰	۱۷/۸/۰	
۴۳	جدیدترین و کارآمدترین بخش در صنعت گردشگری و رویکردی جدید در بازار تقاضا	۸۷/۳	۴۶/۳		۴/۶				

ردیف	شاخص‌ها	میانگین پاسخ‌ها				نتایج ضریب همبستگی کندال			
		دور اول شاخص: ۴	دور دوم شاخص: ۴/۵	دور سوم شاخص: ۴/۶	دور اول دور دوم	دور اول دور دوم	دور سوم	دور اول دور دوم	
۴۴	توسعه مناطق کمترگردشگریز به واسطه وجود فضای اقامتی و رونق گردشگری	۳/۹۶	۴/۳۲	-	-	-	-	-	
۴۵	تکراری بودن مقاصد گردشگری در قالب سفر به شهرها و مراکز استان‌ها	۴/۱۱	-	-	-	-	-	-	
۴۶	تکراری بودن سبک هتل‌ها و مهمان‌پذیرها و تمایل گردشگران برای تنوع در سیستم، سبک و طراحی	۴/۲۸	۴/۶۹	۴/۷۴	۰/۴۰۲	۰/۶۱۳	۰/۶۱۳	۱۱۷/۰	
۴۷	کشف مقاصد جدید به علت تأسیس اقامتگاه	۴/۲۶	۴/۷۷	۴/۷۴	۰/۳۹۳	۰/۶۰۲	۰/۶۰۲	۱۵۷/۰	
۴۸	کشف غذاها و صنایع دستی جدید به علت تأسیس اقامتگاه	۴/۳۳	۴/۷۳	۴/۷۴	۰/۳۹۰	۰/۵۹۲	۰/۵۹۲	۱۵۷/۰	
۴۹	رشد روزافزون گردشگران علاقه‌مند به بوم‌گردی و افزایش تقاضا	۴/۰۲	۴/۷۵	۴/۷۴	۱/۴/۰	۰/۵۹۰	۰/۵۹۰	۱۵۷/۰	
۵۰	افزایش ضریب اشتغال و مدت ماندگاری گردشگران داخلی و خارجی	۳/۱۵	-	-	-	-	-	-	
۵۱	سیاست‌ها و رویه‌های قانونی در توسعه گردشگری	۴/۱۶	۴/۵۳	۴/۷۴	۰/۳۹۰	۰/۶۱۰	۰/۶۱۰	۷۳۸/۰	
۵۲	حمایت مسئولان دولتی از بوم‌گردی	۴/۲۱	۴/۵۳	۴/۷۴	۰/۳۹۰	۰/۶۱۰	۰/۶۱۰	۷۳۸/۰	
۵۳	ایجاد مرکز برنامه‌ریزی و سیاستگذاری توسعه گردشگری شهرستان گرمی	۴/۲۴	۴/۶۳	۴/۷۴	۳/۰	۱/۵/۰	۱/۵/۰	۱۴۸/۰	
۵۴	مدیریت گردشگری در بخش بوم‌گردی	۴/۳۳	۴/۷۲	۴/۷۴	۱/۴/۰	۰/۶۲۰	۰/۶۲۰	۶۱۷/۰	

در نهایت شاخص‌ها بر اساس متغیرهای مورد مطالعه دلفی دسته‌بندی شدند (جدول ۷).
در این پژوهش و بر اساس نتایج حاصل از دور سوم

جدول ۷- دسته‌بندی شاخص‌های مورد مطالعه بر اساس دور سوم دلفی

شناسه	شاخص	ابعاد
pt 1	بیشتر بودن جاذبه‌های طبیعی در برابر جاذبه‌های انسانی	پتانسیل‌های طبیعی
pt 2	تنوع اقلیمی	
pt 3	وجود بافت‌های تاریخی و قدیمی و شکل خانه‌های قدیمی باهمان سبک	
pt 4	موقعیت مکانی و قرارگیری اقامتگاه‌های بوم‌گردی در محیط‌های بومی و محلی و طبیعی در روستاها و در کنار جاذبه‌ها و آثار تاریخی	
pt 5	زندگی شهرنشینی و حضور مردم علاقه‌مند در مکان‌های بکر طبیعی و فاصله گرفتن از شهرها	
ae 1	آموزش مردم محلی و گردشگران در زمینه‌ی مسائل زیست‌محیطی	عوامل اجتماعی و فرهنگی
ae 2	رضایت گردشگران از میزبانی، امکانات و خدمات ارائه شده	
ae 3	برپایی نمایشگاه فصلی از تولیدات محلی	
ae 4	تجربه‌ی خوشایند و ناخوشایند سفر پیشین گردشگران	
ae 5	توزیع بروشور و کتابچه در ورودی روستاها	
ae 6	نصب تابلو در زمینه‌ی ممنوعیت برپایی آتش و قطع درختان و رعایت بهداشت	
ae 7	فراهم کردن امکان تجربه زندگی روستایی با استفاده از بوم‌گردی برای گردشگران	
ae 8	تولید و پخش برنامه‌های تلویزیونی درباره‌ی جاذبه‌های روستایی با محوریت بوم‌گردی	
ae 9	پرداخت تسهیلات مالی و اعتباری کم‌بهره برای راه‌اندازی کسب و کارهای کوچک	
aa 1	تربیت متخصص با بهره‌گیری از مراکز آموزش بوم‌گردی	عوامل آموزشی و ترویجی
aa 2	برگزاری کنفرانس‌های ملی و بین‌المللی بوم‌گردی (همانند همایش روستا در دانشگاه پیام نور)	
aa 3	تحصیلات مردم محلی و توریست‌ها	
aa 4	ایجاد وب‌سایت معرفی بوم‌گردی شهرستان گرمی	
aa 5	آموزش مردم محلی در مورد مسائل زیست‌محیطی	
aa 6	حفظ مناطق بوم‌گردی	
zs 1	ساخت سرویس بهداشتی، فضای سبز و وسایل بازی کودکان	زیرساخت‌ها و تسهیلات بوم‌گردی
zs 2	آسفالت و بهسازی جاده‌ی روستاها	
zs 3	ساخت پارکینگ و جایگاه برای برپایی چادرها، منقل‌ها و آب و ...	
zs 4	افزایش اقامتگاه‌های بوم‌گردی	
pg 1	استقبال ویژه گردشگران داخلی و خارجی از محیط‌های روستایی و سنتی و گردشگری بومی	پتانسیل‌های گردشگری
pg 2	بالا بودن تعداد گردشگران فرهنگی	
pg 3	نیاز به آرامش و راحتی برای گردشگر	
pg 4	جذابیت و نوستالژی این گونه از زندگی و تداعی‌کننده خاطرات کودکی	
pg 5	تکراری بودن سبک هتل‌ها و مهمان‌پذیرها و تمایل گردشگران برای تنوع در سیستم، سبک و طراحی	
pg 6	کشف مقاصد جدید به علت تأسیس اقامتگاه	
pg 7	کشف غذاها و صنایع دستی جدید به علت تأسیس اقامتگاه	
pg 8	رشد روزافزون گردشگران علاقه‌مند به بوم‌گردی و افزایش تقاضا	
re1	درآمدزایی و تأکید بر مسائل اقتصادی	رشد اقتصادی
re2	دارای کمترین هزینه و ارزان بودن نسبی تأسیس اقامتگاه‌های بوم‌گردی	
re3	اقتصادی بودن هزینه اسکان در این اقامتگاه‌ها نسبت به هتل‌ها برای تشویق قشر متوسط جامعه به سفر	
re4	کارآفرینی و ایجاد اشتغال و توسعه و جلوگیری از مهاجرت روستائیان	

ارائه مدل بوم‌گردی با تأکید بر... / احد نوروززاده و همکاران

sg1	سیاست‌ها و رویه‌های قانونی در توسعه‌ی گردشگری	
sg2	حمایت مسئولان دولتی از بوم‌گردی	سیاست‌گذاری
sg3	ایجاد مرکز برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری توسعه گردشگری شهرستان گرمی	
sg4	مدیریت گردشگری در بخش بوم‌گردی	

بعد از اتمام دسته‌بندی شاخص‌ها، نتایج حاصل از تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول این مدل مشخص شده است (جدول ۸).

جدول ۸- نتایج تحلیل عاملی مرتبه اول مدل بوم‌گردی

متغیر	شماره سؤال	ضریب استاندارد	ضریب خطا	ضریب بحرانی	معناداری (p-value)	وضعیت
پتانسیل‌های طبیعی	pt5	۰/۶۵۹				مناسب
	pt4	۰/۶۰۸	۰/۱۱۱	۷/۸۲۶	***	مناسب
	pt3	۰/۶۳۶	۰/۱۰۳	۸/۱۴۷	***	مناسب
	pt2	۰/۵۹۲	۰/۰۹۷	۷/۶۴۵	***	مناسب
	pt1	۰/۶۱۷	۰/۱۰۹	۷/۹۳۶	***	مناسب
عوامل اجتماعی و فرهنگی	ae9	۰/۶۸۸				مناسب
	ae8	۰/۶۳۹	۰/۱۰۳	۸/۵۱۵	***	مناسب
	ae7	۰/۶۷۷	۰/۱۰۷	۸/۹۸۴	***	مناسب
	ae6	۰/۶۳	۰/۱۰۲	۸/۴۰۲	***	مناسب
	ae5	۰/۶۶۸	۰/۱۰۱	۸/۸۷۷	***	مناسب
	ae4	۰/۶۲۷	۰/۱۰۳	۸/۳۶۷	***	مناسب
	ae3	۰/۶۸۳	۰/۰۹۹	۹/۰۶۸	***	مناسب
	ae2	۰/۶۸۲	۰/۱۰۳	۹/۰۵۶	***	مناسب
	ae1	۰/۶۵۹	۰/۱۰۸	۹/۲۱	***	مناسب
عوامل آموزشی و ترویجی	aa6	۰/۶۸۳				مناسب
	aa5	۰/۷۹۹	۰/۱۱	۱۰/۲۱۷	***	مناسب
	aa4	۰/۷۰۱	۰/۱۱۷	۹/۱۱۱	***	مناسب
	aa3	۰/۵۸۶	۰/۱۰۳	۷/۷۲۴	***	مناسب
	aa2	۰/۵۸۹	۰/۱۲۲	۷/۷۶۶	***	مناسب
aa1	۰/۸	۰/۱۰۸	۱۰/۲۲۴	***	مناسب	
زیرساختها و تسهیلات بوم‌گردی	zs4	۰/۸۱۴				مناسب
	zs3	۰/۸۶۷	۰/۰۶	۱۴/۷۴۶	***	مناسب
	zs2	۰/۷۴۱	۰/۰۷۴	۱۱/۸۴۷	***	مناسب
	zs1	۰/۷۵۲	۰/۰۶۵	۱۲/۰۹	***	مناسب
سیاست‌گذاری	sg1	۰/۹۲۶				مناسب
	sg2	۰/۸۴۷	۰/۰۴۹	۱۷/۹۲۴	***	مناسب
	sg3	۰/۹۰۴	۰/۰۴۵	۲۰/۷۵۶	***	مناسب
	sg4	۰/۷۱۴	۰/۰۵۸	۱۲/۹۰۵	***	مناسب
پتانسیل‌های گردشگری	pg1	۰/۷۹				مناسب
	pg2	۰/۷۷۲	۰/۰۷۹	۱۲/۲۲۵	***	مناسب
	pg3	۰/۷۸۶	۰/۰۷۹	۱۲/۵۰۱	***	مناسب

متغیر	شماره سؤال	ضریب استاندارد	ضریب خطا	ضریب بحرانی	معناداری (p-value)	وضعیت
	pg4	۰/۸۵۷	۰/۰۸۳	۱۴/۰۳۲	***	مناسب
	pg5	۰/۷۶۳	۰/۰۸۳	۱۲/۰۴۸	***	مناسب
	pg6	۰/۸	۰/۰۸۲	۱۲/۸۰۱	***	مناسب
	pg7	۰/۵۵۳	۰/۰۷۸	۸/۱۸۹	***	مناسب
	pg8	۰/۴۶۴	۰/۰۷۵	۶/۷۴۷	***	مناسب
رشد اقتصادی	re1	۰/۶۱۵				مناسب
	re2	۰/۶۱۶	۰/۱۳۸	۷/۲۲۲	***	مناسب
	re3	۰/۷۵۱	۰/۱۴۸	۸/۳۱۶	***	مناسب
	re4	۰/۷۲۱	۰/۱۴۲	۸/۰۹۷	***	مناسب

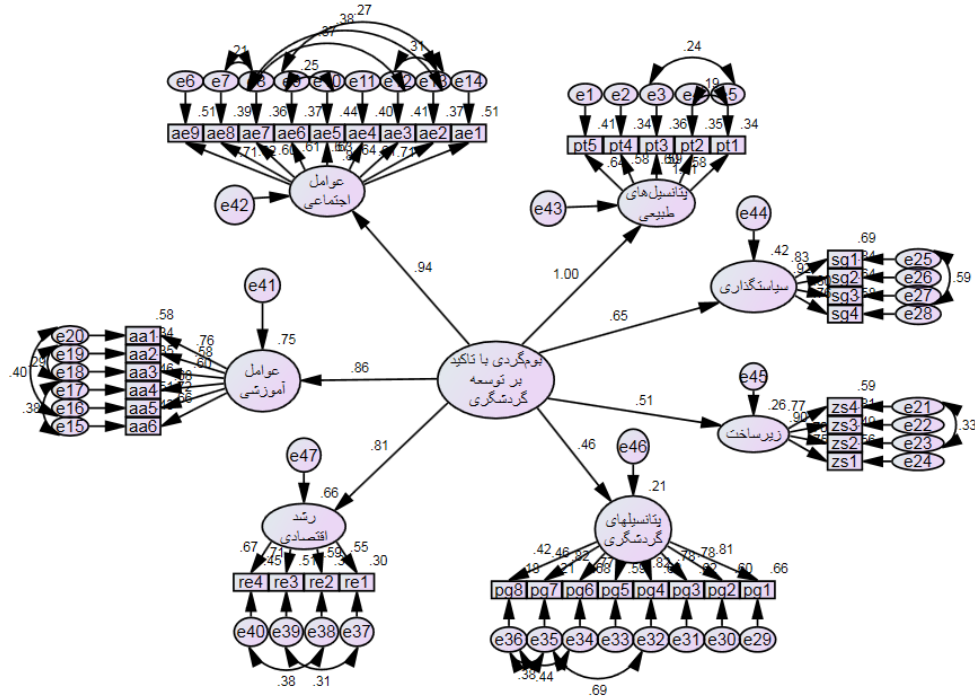
نتایج بدست آمده برای تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول ابعاد مدل بوم‌گردی نشان می‌دهند که تمامی گویه‌ها در وضعیت مطلوبی قرار دارند (جدول ۹).

جدول ۹- ضرایب مسیر ارتباط ابعاد مدل بوم‌گردی در تحلیل عاملی مرتبه اول

نتیجه	معناداری P	نسبت بحرانی C.R.	خطای استاندارد S.E.	ضریب استاندارد	ارتباط ابعاد مدل بوم‌گردی
تأیید	***	۵/۹۱۶	۰/۰۶۲	۰/۸۳۶	رشد اقتصادی <--> عوامل آموزشی و ترویجی
تأیید	***	۵/۱۶۷	۰/۰۷۲	۰/۴۴۲	زیرساخت‌ها و تسهیلات بوم‌گردی <--> سیاست‌گذاری
تأیید	***	۳/۹۲۳	۰/۰۶۱	۰/۳۶۹	پتانسیل‌های طبیعی <--> زیرساخت‌ها و تسهیلات بوم‌گردی
تأیید	***	۶/۵۳۲	۰/۰۶۴	۰/۹۵	پتانسیل‌های طبیعی <--> عوامل اجتماعی و فرهنگی
تأیید	***	۵/۹۵۷	۰/۰۵۹	۰/۷۰۹	عوامل اجتماعی و فرهنگی <--> عوامل آموزشی و ترویجی
تأیید	***	۴/۷۱۴	۰/۰۵۶	۰/۴۳۱	عوامل اجتماعی و فرهنگی <--> پتانسیل‌های گردشگری
تأیید	***	۳/۸۴	۰/۰۵۱	۰/۳۵۹	رشد اقتصادی <--> پتانسیل‌های گردشگری
تأیید	***	۷/۸۰۳	۰/۱۰۷	۰/۹۳۲	زیرساخت‌ها و تسهیلات بوم‌گردی <--> پتانسیل‌های گردشگری
تأیید	***	۴/۴۱۸	۰/۰۵۸	۰/۳۹۸	عوامل آموزشی و ترویجی <--> پتانسیل‌های گردشگری
تأیید	***	۵/۲۱۹	۰/۰۴۹	۰/۶۱۵	رشد اقتصادی <--> عوامل اجتماعی و فرهنگی
تأیید	***	۴/۹۲۹	۰/۰۶۵	۰/۴۶۳	عوامل اجتماعی و فرهنگی <--> زیرساخت‌ها و تسهیلات بوم‌گردی
تأیید	***	۳/۱۶	۰/۰۵۵	۰/۲۸۷	رشد اقتصادی <--> زیرساخت‌ها و تسهیلات بوم‌گردی
تأیید	***	۳/۷۳۳	۰/۰۶۳	۰/۳۲۶	عوامل آموزشی و ترویجی <--> زیرساخت‌ها و تسهیلات بوم‌گردی
تأیید	***	۵/۰۱	۰/۰۵۵	۰/۴۵۴	عوامل آموزشی و ترویجی <--> سیاست‌گذاری
تأیید	***	۵/۴۸۷	۰/۰۵۴	۰/۵۱۱	عوامل اجتماعی و فرهنگی <--> سیاست‌گذاری
تأیید	***	۴/۶۱	۰/۰۶۲	۰/۳۸	سیاست‌گذاری <--> پتانسیل‌های گردشگری
تأیید	***	۵/۶۴۱	۰/۰۵۵	۰/۶۰۷	رشد اقتصادی <--> سیاست‌گذاری
تأیید	***	۶/۰۰۳	۰/۰۶	۰/۷۷۹	پتانسیل‌های طبیعی <--> عوامل آموزشی و ترویجی
تأیید	***	۵/۵۳۷	۰/۰۵۴	۰/۵۵۸	پتانسیل‌های طبیعی <--> سیاست‌گذاری
تأیید	***	۴/۱۹	۰/۰۵۴	۰/۳۹۶	پتانسیل‌های طبیعی <--> پتانسیل‌های گردشگری
تأیید	***	۵/۳۸۲	۰/۰۵۱	۰/۷۰۶	رشد اقتصادی <--> پتانسیل‌های طبیعی

متغیر بوم‌گردی، تحلیل عاملی نیز اجرا گردید که نتایج آن ارائه شده است (شکل ۱).
همچنین معناداری این روابط و ضرایب مسیر آنها نشان داده شده است (جدول ۱۰).

نتایج نشان می‌دهد که تمامی مسیرها در مدل بوم‌گردی پژوهش معنادار هستند. بنابراین ارتباط مثبت و معناداری میان هر یک از ابعاد مدل بوم‌گردی وجود دارد. به منظور آزمون ارتباط هر یک از ابعاد با



شکل ۱- تحلیل عاملی مدل بوم‌گردی با تأکید بر کارآفرینی و اشتغال پایدار روستایی

جدول ۱۰- ضرایب مسیر ارتباط ابعاد مدل بوم‌گردی در تحلیل عاملی مرتبه دوم

نتیجه	معناداری P	نسبت بحرانی C.R.	خطای استاندارد S.E.	ضریب استاندارد	
تأیید	***	۱۰/۶۴۷	۰/۰۶۳	۰/۹۴۱	بوم‌گردی <--- عوامل اجتماعی و فرهنگی
تأیید	***	۶/۷۱۹	۰/۲۱	۰/۸۱۰	بوم‌گردی <--- رشد اقتصادی
تأیید	***	۶/۳۴۲	۰/۱۳۸	۰/۵۰۵	بوم‌گردی <--- زیرساخت‌ها و تسهیلات بوم‌گردی
تأیید	***	۸/۶۲۰	۰/۱۱۶	۰/۶۵۰	بوم‌گردی <--- سیاست‌گذاری
تأیید				۱	بوم‌گردی <--- پتانسیل‌های طبیعی
تأیید	***	۸/۸۳۰	۰/۰۶۸	۰/۸۶۴	بوم‌گردی <--- عوامل آموزشی و ترویجی
تأیید	***	۶/۰۳۲	۰/۰۶۹	۰/۴۵۸	بوم‌گردی <--- پتانسیل‌های گردشگری

شاخص‌های نیکویی برازش نیز استفاده شده است (جدول ۱۱).

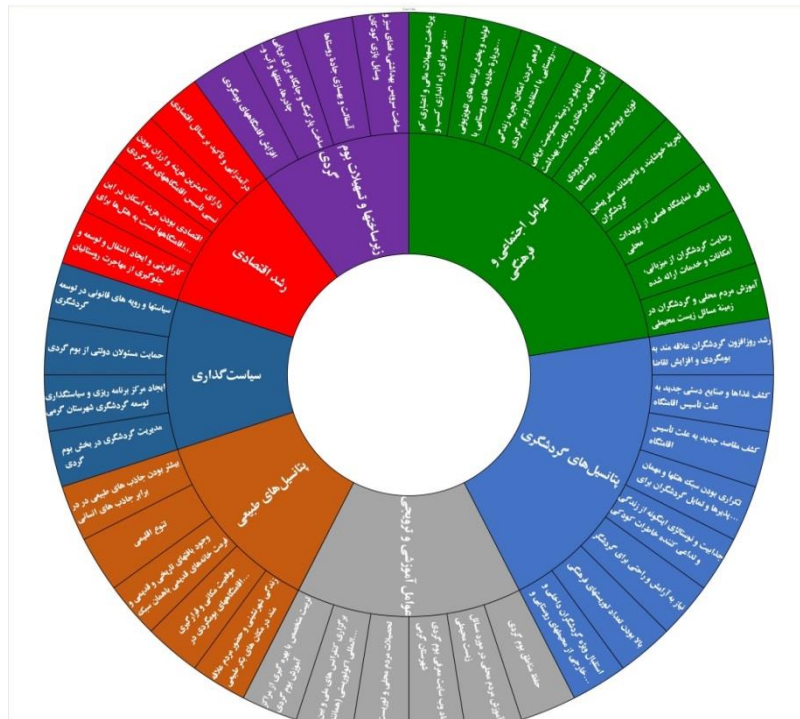
نتایج نشان می‌دهد که تمامی مسیرها در مدل پژوهش معنادار هستند. در نهایت برای ارزیابی مجدد مدل از

جدول ۱۱- شاخص‌های نیکویی برازش مدل بوم‌گردی

مدل اصلی	شاخص	نوع شاخص برازش
۱۱۵۶/۵۴۳	CMIN (Chi Square)	مطلق
۷۱۵	DF	
۰/۰۰۰	P (بزرگتر از ۰/۰۵)	
۰/۸۷۲	RFI (بزرگتر از ۰/۹)	تطبیقی یا نسبی
۰/۹۷۳	IFI (بزرگتر از ۰/۹)	
۰/۹۴۰	TLI (بزرگتر از ۰/۹)	
۰/۹۰۸	NFI (بزرگتر از ۰/۹)	
۰/۹۷۰	CFI (بزرگتر از ۰/۹)	
۰/۵۵۷	PNFI (بزرگتر از ۰/۵)	مقتصد
۰/۶۱۴	PCFI (بزرگتر از ۰/۵)	
۰/۰۷۱	RMSEA (کوچکتر از ۰/۰۸)	
۴/۰۲۸	CMIN/DF (کوچکتر از ۵)	

۰/۰۷۱ بدست آمده است، که کمتر از ۰/۰۸ می‌باشد. بنابراین برازش مدل مطلوب ارزیابی می‌شود. مدل نهایی پژوهش بر اساس دسته‌بندی ابعاد و شاخص‌های استخراج شده ارائه می‌گردد (شکل ۲).

طبق نتایج به دست آمده برای شاخص‌های برازش تطبیقی، شاخص‌های RFI، IFI، TLI، NFI و CFI دارای برازش مناسب هستند (بیشتر از ۰/۹). همچنین ریشه میانگین مربعات خطای برآورد (RMSEA)، نیز



شکل ۲- مدل شبکه‌ی بوم‌گردی با تأکید بر کارآفرینی و اشتغال پایدار روستایی

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف طراحی مدلی برای بوم‌گردی بر با تأکید بر کارآفرینی و اشتغال پایدار روستایی با دو رویکرد کیفی و کمی انجام گرفت. نتایج پژوهش نشان داد با توجه به نظر اعضای پانل در سه دور روش دلفی ۴۰ شاخص باقی ماند که در ۷ بعد اصلی پتانسیل‌های طبیعی، عوامل اجتماعی و فرهنگی، زیرساخت‌ها و تسهیلات بوم‌گردی، عوامل آموزشی و ترویجی، رشد اقتصادی، سیاست‌گذاری و پتانسیل‌های گردشگری طبقه‌بندی شدند. بر اساس یافته‌های پژوهش پتانسیل‌های طبیعی؛ عوامل اجتماعی و فرهنگی؛ عوامل آموزشی و ترویجی؛ رشد اقتصادی؛ سیاست‌گذاری؛ زیرساخت‌ها و تسهیلات بوم‌گردی و در نهایت پتانسیل‌های گردشگری به عنوان مهمترین عوامل تأثیرگذار در مدل بوم‌گردی به ترتیب اولویت و بر اساس میزان تأثیرگذاری شناسایی شدند.

همچنین بر اساس یافته‌های پژوهش، در بین عوامل مربوط به پتانسیل‌های طبیعی، عامل "زندگی شهرنشینی و حضور مردم علاقمند در مکان‌های بکر طبیعی و فاصله گرفتن از شهرها (pt5)" بعنوان مهمترین عامل در مدل بوم‌گردی به شمار می‌رود که در تحقیقات قلی‌پور و همکاران (۱۴۰۰) و Chin و همکاران (۲۰۱۸) و Rebecca و همکاران (۲۰۱۸) نیز وجود دارد.

در بین عوامل اجتماعی و فرهنگی؛ "پرداخت تسهیلات مالی و اعتباری کم‌بهره برای راه‌اندازی کسب‌وکارهای کوچک (ae9)" از مهمترین عوامل مدل بوم‌گردی با تأکید بر کارآفرینی پایدار به شمار می‌رود که در تحقیقات مرادی و همکاران (۱۳۹۹) و Ankaya و همکاران (۲۰۱۸) و Garau (۲۰۱۵) و Belij و همکاران (۲۰۱۴) نیز پرداخت تسهیلات مالی کم‌بهره برای راه‌اندازی کسب‌وکارهای کوچک مشاهده می‌شود. از سوی دیگر در بین عوامل آموزشی و ترویجی؛ عامل "تربیت متخصص با بهره‌گیری از

مراکز آموزش بوم‌گردی (aa1)" شناسایی شد که این عامل نیز در نتیجه‌ی مطالعات کریمی‌کندزی (۱۳۹۹) و حسن‌پور و همکاران (۱۳۹۹) مشاهده شد. در بین عوامل مربوط به رشد اقتصادی نیز عامل "اقتصادی بودن هزینه اسکان در این اقامتگاه‌ها نسبت به هتل‌ها برای تشویق قشر متوسط جامعه به سفر (re3)" از مهمترین عوامل مربوط به مدل بوم‌گردی به دست آمد که در نتایج پژوهش‌های قلی‌پور و همکاران (۱۴۰۰) و حسن‌پور و همکاران (۱۳۹۹) و مرادی و همکاران (۱۳۹۹) نیز این عامل وجود دارد. در این پژوهش و در بین عوامل مربوط به سیاست‌گذاری؛ عامل "سیاست‌ها و رویه‌های قانونی در توسعه‌ی گردشگری (sg1)" نیز شناسایی گردید که با پژوهش‌های قلی‌پور و همکاران (۱۴۰۰) و مرادی و همکاران (۱۳۹۹) و Sadiq and Adil (۲۰۲۱) و Ankaya و همکاران (۲۰۱۸) و Garau (۲۰۱۵) و Belij و همکاران (۲۰۱۴) در یک راستا قرار دارد. همچنین در این پژوهش در بین عوامل مربوط به زیرساخت‌ها و تسهیلات بوم‌گردی؛ عامل "ساخت پارکینگ و جایگاه برای برپایی چادرها، منقل‌ها، آب و... (zs3)" نیز شناسایی شد که از این لحاظ هم با تحقیقات قلی‌پور و همکاران (۱۴۰۰) و مرادی و همکاران (۱۳۹۹) و Ankaya و همکاران (۲۰۱۸) در یک راستا قرار می‌گیرد. در نهایت در بین عوامل مربوط به پتانسیل‌های گردشگری؛ عامل "جاذبیت و نوستالژی این گونه از زندگی و تداعی‌کننده خاطرات کودکی (pg4)" نیز به مهمترین عوامل مربوط به مدل بوم‌گردی با تأکید بر کارآفرینی و اشتغال پایدار روستایی شناسایی شد که با تحقیقات انجام شده توسط قلی‌پور و همکاران (۱۴۰۰) و مرادی و همکاران (۱۳۹۹) و Ankaya و همکاران (۲۰۱۸) همسو است. با توجه به نتایج حاصل از پژوهش پیشنهادت زیر ارائه می‌گردد:

- ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی با محوریت آموزش؛
 - برگزاری کارگاه‌ها و برنامه‌های آموزشی در خصوص توانمندسازی اقامتگاه‌های بوم‌گردی؛
 - برگزاری تورهای ویژه مدارس با هدف آموزش و مشارکت دانش‌آموزان درباره فعالیت‌های تجربه محور در خصوص بوم‌گردی.

منابع

احمدی، ع.، و اعتمادی، ا. ۱۳۹۰. نقش گردشگری در توسعه پایدار. اولین همایش بین‌المللی مدیریت گردشگری و توسعه پایدار، دانشگاه آزاد مرودشت، مرودشت، ایران. ۱۱-۱.

پروین، ف.، جمشیدی، م.، و محمدی‌فر، ی. ۱۴۰۰. مدلی برای توسعه صنعت بوم‌گردی در ایران با تأکید بر فناوری اطلاعات. جغرافیا و پایداری محیط، ۱۱(۲): ۳۵-۵۳.

حسن‌پور، ع.، سلیمانی، ح.، گندمکار، ا.، و غفاری، ر. ۱۴۰۰. شناسایی و تحلیل الگوهای فکری حاکم بر تاثیرات احداث اقامتگاه‌های بوم‌گردی بر توسعه پایدار روستایی (مطالعه موردی: بخش موران شهرستان گرمی استان اردبیل). جغرافیا و مطالعات محیطی، ۱۰(۳۸): ۲۴-۷.

حیدری‌ساربان، و. ۱۳۹۲. نقش توانمندسازی روان‌شناختی بر تقویت کارآفرینی روستایی (مطالعه موردی: استان اردبیل). مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، ۱۱(۱): ۲۱۷-۱۳۷.

دهقان، ع.، خرمایی، ف.، غنیمت، ا.، و طباطبایی، م. ۱۳۹۹. نقش فناوری اطلاعات و ارتباطات در توسعه اکوتوریسم پایدار روستایی جزیره قشم. توسعه پایدار محیط جغرافیایی، ۲(۳): ۸۷-۱۰۴.

دوستی‌ایرانی، م.، و باصولی، م. ۱۴۰۰. تقاضای اقامتگاه بوم‌گردی مبتنی بر درک مزایای آن برای مقصد و هنجارهای ذهنی گردشگر: تأکیدی بر لزوم بازاریابی معنوی (مطالعه موردی: اقامتگاه‌های بوم‌گردی شهر یزد). برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۱۰(۳۸): ۱۴۴-۱۲۵.

- ایجاد تغییرات زیرساختی و زیربنایی به منظور حمایت از عملیاتی کردن استانداردهای بوم‌گردی؛
 - حمایت مالی از برنامه‌ها و سرمایه‌گذاری‌ها در اقامتگاه‌های بوم‌گردی؛
 - افزایش سطح آگاهی و دانش جامعه‌ی محلی در مورد گردشگری و مزایای آن؛

ربیعی‌مندجین، م.، اروچی، ح.، و علیزاده، م. ۱۴۰۰. تبیین مدل توسعه سیستم اقامتگاه‌های بوم‌گردی در مناطق روستایی (مورد مطالعه: شهرستان خلخال). مطالعات مدیریت گردشگری، ۱۶(۵۳): ۳۹۲-۳۵۹.

ربیعی‌مندجین، م.، غلامی، ع.، علیزاده، م.، و محمدزاده لاریجانی، فاطمه. ۱۴۰۱. شناسایی و طراحی الگوی اکوسیستم کارآفرینی گردشگری روستایی (مطالعه موردی: شهرستان خلخال). مطالعات مدیریت گردشگری، ۱۷(۵۷): ۳۰۲-۲۶۵.

سجاسی‌قیداری، ح.، شایان، ح.، و فعال‌جلالی، ا. ۱۳۹۸. کسب و کارهای مسئولانه: سنجش سطح مسئولیت‌پذیری زیست‌محیطی صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی مطالعه موردی: خراسان رضوی. برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۸(۳۱): ۱۳۲-۱۱۵.

صائب‌نیا، س.، و مقرب، ف. ۱۳۹۹. بررسی راه‌های جذب توریسم روستایی بر اساس مدل SWOT و اثرات گردشگری بر توسعه پایدار روستایی (مطالعه موردی روستاهای داش‌دیو و شوئون شهرستان گرمی). جهان نوین، ۳(۹): ۳۳-۲۰.

صدری، ب.، حیدری، ب.، بروجنی، ا.، و فهرست، ف. ۱۳۹۹. رابطه انگیزه‌های بوم‌گردی و بازدید مجدد از منطقه گردشگری در منطقه سلیمان تنگه ساری، استان مازندران. مطالعات اجتماعی گردشگری، ۱۷(۹): ۸۳-۱۰۶.

عباسی، ص.، میردامادی، س.م.، امیدو نجف‌آبادی، م.، و فرج‌الله‌حسینی، س.ج. ۱۴۰۱. طراحی مدل توسعه کارآفرینی اکوتوریسم روستایی با رویکرد کیفی. فصلنامه جغرافیا و توسعه، ۲۰(۶۶): ۱۶۰-۱۳۱.

مختاری، د. ۱۳۸۹. ارزیابی توانمندی اکوتوریستی مکان‌های ژئومورفیکی حوضه‌ی آبریز آسیاب خرابه در

- شمال غرب ایران به روش پراولونگ. فصلنامه جغرافیا و توسعه، ۸ (۱۸): ۵۲-۲۷.
- مرادی، ح.، پورسعید، ع.، واحدی، م.، و آرایش، م. ۱۳۹۹. طراحی مدل توسعه بوم‌گردی روستاهای هدف گردشگری استان کرمانشاه. گردشگری و توسعه، ۹ (۱): ۶۶-۲۵.
- هاشمی، س.، امینی، س.، مطیعی‌لنگ‌رودی، ح.، قدیری‌معصوم، م.، و رضوانی، م. ۱۳۹۲. توسعه کارآفرینی روستایی با تأکید بر نهادهای محلی مطالعه موردی: بهباد استان یزد. مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۲ (۱): ۲۶-۱.
- Angessa, A. T., Lemma, B., Yeshitela, K., and Endrias, M. 2022. Community perceptions towards the impacts of ecotourism development in the central highlands of Ethiopia: the case of Lake Wanchi and its adjacent landscapes. *Heliyon*, 8(2): e08924.
- Ankaya, F. Ü., Balık, G., and Aslan, B.G. (2018). "Dünyada ve Türkiye'de Ekoturizm, Sosyal-Kültürel ve Ekonomik Katkıları". *Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi*, 1(2): 69-72.
- Belij, M., Veljkovic, J., and Pavlovic, S. 2019. Role of local community in tourism development: case study village zabriga. *Glasnik srpskog Geografskog drustva*, 94(2):1-14.
- Chin, N., Day, J., Sydnor, S., Prokopy, L. S., and Cherkauer, K.A. 2019. Exploring tourism businesses' adaptive response to climate change in two Great Lakes destination communities, *Journal of Destination Marketing & Management*, 12: 125-129.
- Das, M., and Chatterjee, B. 2015. Ecotourism: A panacea or a predicament? *Tourism Management Perspectives*, 14: 3-16.
- El-Shiaty, R., Taalab, M., and Osam, I. 2016. Evaluating the performance of the outdoor spaces in healing eco-tourism. *Procedia Environmental Sciences*, 34: 461-473.
- Garau, C. 2015. Perspectives on Cultural and Sustainable Rural Tourism in a Smart Region: The Case Study of Marmilla in Sardinia (Italy). *Sustainability*, 7(6): 6412-6434.
- Harbiankova, A., and Gertsberg, L. 2022. Information Model for Sustainable Rural Development. *Energies*, 15(11): 1-15.
- Higgins, B.R. 1996. The global structure of the nature tourism industry: Ecotourists, tour operators and local businesses. *Journal of Travel Research*, 35(2):11-18.
- Ibănescu, B., Stoleriu, O., Munteanu, A., and Iațu, C. 2018. The Impact of Tourism on Sustainable Development of Rural Areas: Evidence from Romania. *Sustainability*, 10(10): 1-19.
- Khalili, S., Moridsadat, P., and Soltaninejad, H. 2020. Toward Sustainable Rural Ecotourism Evolution: The Case of Kiskan, Iran. *Geography, Environment, Sustainability*, 13(3): 39-48.
- Kusumastuti, R., Silalahi, M., Asmara, A.Y., Hardiyati, R., and Juwono, V. 2022. Finding the context indigenous innovation in village enterprise knowledge structure: a topic modeling. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 11(19): 1-15.
- Lasso, A., and Dahles, H. 2021. A community perspective on local ecotourism development: lessons from Komodo National Park. *Tourism Geographies*, 46: 1-21.
- Montes, J., and Kafley, B. 2019. Ecotourism discourses in Bhutan: contested perceptions and values. *Tourism Geographies*, 33:1-24.
- Rebecca, C.H., Rose, B., and Bor, T. 2018. Eco-Lodges, a Future for Sustainable Tourism in Kenya. *Journal of Tourism, Hospitality and Sports*, 8: 37-41.
- Sadiq, M., and Adil, M. 2021. Ecotourism related search for information over the internet: a technology acceptance model perspective. *Journal of Ecotourism*, 20(1): 70-88.
- Snyman, S. 2014. The impact of ecotourism employment on rural household incomes and social welfare in six southern African countries. *Tourism and Hospitality Research*, 14(1-2): 37-52.
- Wang, H., Yang, Z., Chen, L., Yang, J., and Li, R. 2010. Minority Community Participation in Tourism: a Case of Kanas Tuva villages in Xinjiang, China. *Tourism Management*, 31 (6): 759-764.